

CERCETAREA ARHEOLOGICĂ A SATULUI DIN ȚARA ROMÂNEASCĂ (SECOLELE XIV—XV)*

DE

ARISTIDE ȘTEFĂNESCU

Continuându-și evoluția în forme specifice, locuirea spațiului românesc dintre Carpați, Dunăre și Marea Neagră a înregistrat în secolele IX—XI o densă populare a tuturor zonelor. Ritmul de dezvoltare al așezărilor sătești, în secolele XII—XIII, mai puțin evidentiat de cercetările arheologice, se remarcă în mod deosebit în aria subcarpatică, unde, ca un corolar al stadiului atins, încă de timpuriu iau naștere și primele orașe medievale ale Țării Românești, intensă locuire a acestor zone impunând chiar stabilirea centrului de greutate al vieții sociale și politice în această parte. Cea de-a doua concentrare demografică se conturează pe linia Dunării, așezările de aici resimțind cu putere elemente ale organizării și civilizației europene a epocii.

Această situație a determinat o intensificare a cercetării arheologice și de arhivă, referitoare la soluționarea problemei locuirii medievale a centrului Cimpiei Române, în perioada anterioară constituirii statului feudal al Țării Românești și după aceea.

Abordarea problemei s-a făcut pe mai multe căi, pornindu-se pentru început de la mențiunea documentară și coroborarea informațiilor astfel culese, cu izvoarele cartografice, ce privesc teritoriul Țării Românești. O contribuție substanțială în acest domeniu l-au adus studiile elaborate de I. Donat¹, care au conturat o hartă a locuirii Țării Românești, în secolele XIV—XVII. În acest context spațiul de la sud de Carpați și pînă la Dunăre este inegal populat, cele 3 220 de sate și tîrguri² distribuindu-se cu precădere în zona subcarpatică și de-a lungul riurilor.

La rîndul său, profesorul C. C. Giurescu considera că în momentul întemeierii statului feudal, la începutul secolului al XIV-lea, între Carpați și Dunăre existau 2 500 — 3 000 de sate³.

Relativitatea datelor oferite de studiile arhivistice rezidă și în caracterul tardiv al izvoarelor cartografice folosite. În aceste condiții cercetările arheologice dobîndesc o importanță deosebită.

* Comunicare susținută la Simpozionul cu tema „Cercetarea arheologică a satului medieval de pe teritoriul României (secolele XII—XIV)” organizat de Institutul de arheologie al Universității din București, 7—8 aprilie 1979.

¹ I. Donat, *Studii*, 9, 1956, 6, p. 78. Vezi și Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973, p. 26.

² I. Donat, *op. cit.*, p. 80.

³ C. C. Giurescu, în *Memoriile Secției de științe istorice*, IV, I, 1975—1976, p. 191—192.

Este adevărat că arheologia satului medieval din Țara Românească s-a născut ca o parte componentă a cercetărilor ce vizau epoci mai îndepărtate, valoroase vestigii fiind surprinse în subsidiar, în stațiunile ca: Verbicioara, Vădastra, Zimnicea, etc. S-a reușit să se semnaleze existența unor importante urme ale locuirii din secolele XIV—XV, în Țara Loviștei⁴, pe valea Dunării⁵, sau în zona Bucureștilor, în bazinul mijlociu al Argeșului etc. Pe teritoriul Țării Românești, în mod deosebit, după 1960, prin abordarea cercetărilor în satele Coconi și Măicănești, cu metode proprii investigației arheologice medievale, s-a conturat preocuparea pentru această problemă, care progresiv a antrenat un număr tot mai mare de specialiști.

Astăzi, în fața cercetării arheologice a satului medieval românesc stăruie o sumă de probleme majore ce se impun cu prioritate perioadei formării statelor feudale. Succint prezentate, câteva dintre ele vizează studiul densității și al repartizării locuitorilor pe ansamblul Țării Românești, problemele vieții economice rurale avînd implicații locale, zonale și generale. În același cadru se mai înscriu cercetarea civilizației rurale, studiul problemelor satului corelate cu procesul genezei orașelor. Tot mai des s-a reliefat, în ultima vreme, interdependența economică dintre orași și rețeaua de sate, factor primordial în geneza și evoluția centrelor urbane. Meritorii în această direcție sînt eforturile cercetărilor de la Tirgoviște, fenomenul fiind comun și meleagurilor moldovenești, după cum se sesizează în jurul Vasluiului.

Dezideratele menționate se impun în cadrul oferit de Țara Românească, unde lipsa hrisoavelor de întemeiere, sau a zidurilor ce limitau vatra inițială a orașelor imprimă urbanizării o primă fază, de obicei destul de îndelungată, în care, caracterul urban este slab filat, între sat și oraș neexistînd deosebiri esențiale. Această problemă se ridică cu acuitate pentru secolul al XIV-lea la Tirgșor⁶, București etc.

Tocmai penuria izvoarelor scrise referitoare la momentul înfiri-pării multor așezări în secolele XIV—XV și atestarea lor scrisă, la un interval de un secol sau mai mult, implică o atentă expertiză arheologică a tuturor satelor menționate de documentele secolelor al XVI-lea și al XVII-lea.

Rezultatele remarcabile se întrevăd prin săpăturile din răsăritul Bărăganului, de pe linia Dunării, din centrul Cîmpiei Române, celor deja cunoscute adăugîndu-li-se recentele stațiuni oltene de la Făcăi, Fîntîna Obedeanu, sau Portărești-Giurgîța⁷, ce prefigurează rețeaua satelor din jurul Craiovei.

În stadiul actual al cercetărilor se pot trage unele concluzii edificatoare asupra structurii așezării, locuinței și inventarului descoperit în mediul rural.

Pentru secolele XIV—XV, satul este principala celulă economică și socială a societății românești. Mărimea așezărilor rurale este variabilă,

⁴ Cercetări de suprafață efectuate de N. Constantinescu.

⁵ Cercetări de suprafață efectuate de Eugen Comșa și Ion Barnea.

⁶ Gh. Diaconu, Sebastian Morintz, Dinu V. Rosetti, Gh. Cantacuzino, *Materiale*, 5, 1959, p. 622 și urm.

⁷ C. Tătulea, *Săpăturile arheologice de la Portărești-Giurgîța*, Raport prezentat la Sesiunea anuală a Institutului de arheologie, București, 9—11 martie 1978.

dar așa cum se desprinde din analiza nu prea numeroaselor sate cercetate exhaustiv, ele nu însumează un număr mare de gospodării. Profesorul C. C. Giurescu le considera „mai mult cătune”, apreciind că cele având o sută de case sau mai multe erau excepții⁶. Se poate spune, însă, că de fiecare dată, existența așezării este condiționată de cursul de apă, configurația satului fiind nemijlocit determinată de detaliile topografice ale zonei. Din acest punct de vedere suprafața ocupată de vatra satului și dispoziția gospodăriilor sînt determinate de teren. Cursul rîului și terasele din imediata apropiere explică în cazul așezărilor de munte de tipul Lereștilor⁹, Suslăneștilor¹⁰, sau Retevoieștilor¹¹, dezvoltarea lor în lungime, ocupînd unul din maluri.

De menționat este și faptul că înscriindu-se mai întii pe o parte a rîului, prin extindere, unele așezări au populat mai apoi și terasele celui-lalt mal. Cazul Cetățenilor, unde o parte a arheologilor tind să localizeze Cetatea Dimboviței, sau chiar a tirgului Bucureștilor reflectă concludent această realitate.

În același timp, beneficiind de un spațiu mai larg, satele de cîmpie se răsfrîă, pe o arie mai largă, împrumutînd de multe ori înfățișarea unei panglici, paralelă cu malul și foarte aproape de oglinda apei. Un plan clar al acestui tip de așezare se distinge pe valea Colentinei la Măicânești. La Mănești-Buftea, Verbicioara-Dolj¹² sau Ipotești¹³, platoul ocupat de așezare este înalt și abrupt, învecinîndu-se cu cursul de apă.

Tipică pentru condițiile oferite de malurile dantelate ale iazurilor de cîmpie, este dispoziția locuințelor la Coconi. Aici în faza maximei dezvoltări, întregul promontoriu (7 ha)¹⁴, denumit Căldarea, a constituit vatra satului.

Satele sînt în general adăpostite și apărate natural. Doar la Frumoasa-Teleorman¹⁵ sătenii își construiesc o cetate de pămînt, iar la Coconi se încearcă în mai multe rînduri fortificarea vetrei, prin șanțuri și valuri de pămînt, ce se mai văd și astăzi. Urme de șanț de apărare au fost identificate și la Basarabi-Calafat.

Structura așezărilor este astăzi o problemă ce s-a jalonat și arheologic, deși gama componentelor sale, menționate în documente este mult mai complexă.

În afara locuințelor, cunoaștem puține alte construcții ce făceau parte din complexul sătesc. S-au cercetat cîteva biserici din veacul al XV-lea. Cea descoperită la Lerești-Muscel¹⁶ dispune de o navă patrulateră și altar poligonal la exterior și în fundații și circular la interior. Lă-

⁶ C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 191—192.

⁹ Flaminu Mîrțu, BOR, 3—5, 1968, p. 446—450.

¹⁰ Dinu V. Rosetti, BMI, 41, 1972, 2, p. 27—30.

¹¹ D. Popescu, D. V. Rosetti, Materiale, 6, 1959, p. 708.

¹² D. Berciu, E. Comșa, Gh. Marin, S. Morintz, C. Nicolaescu-Plopșor, S. Popescu-Ialomîța, C. Preda, SCIV, 2, 1951, 1, p. 232—248 și planul așezării; D. Berciu, S. Morintz, Materiale, 3, 1957, p. 184—185.

¹³ Dardu Nicolaescu-Plopșor, Wanda Wolski, Apulum, 10, 1972, p. 235—236.

¹⁴ Nicolae Constantinescu, Coconi. *Un sat din Cîmpia Română în epoca lui Mircea cel Bătrîn*, București, 1972, p. 23.

¹⁵ Idem, SCIV, 16, 1965, 4, p. 731—741; Idem, Coconi, *Un sat...*, p. 21—35, și fig. 5.

¹⁶ Flaminu Mîrțu, *op. cit.*, p. 446—448.

cașul este asemănător celui de la Tirgșor, atribuit lui Vlad Tepeș¹⁷. Asemănătoare ca plan, dar avînd o compartimentare ce cuprinde și pronaos este biserica de curte de la Suslănești¹⁸. O mai mare varietate se remarcă în centrele urbane și mănăstirești. Cele descoperite la sate preiau unele elemente din arhitectura edificiilor descoperite la Cetățeni în Valea Chililor¹⁹, sau la Drobeta-Turnu Severin. În cea mai mare parte a satelor de cîmpie cercetate pînă acum, asemenea construcții n-au fost identificate.

Atît timp cît bordeiul este locuința mării majorității a populației, în unele sate ale Doljului păstrîndu-se pînă în secolul trecut așa-numitele biserici-bordeie, apare legitimă întrebarea dacă nu cumva în satele de cîmpie mai ales, lăcașul de cult, nelipsit de altfel, n-a fost amenajat asemenea locuințelor semiîngropate.

Dintre componentele așezării se mai rețin gropile de bucate în formă de clopot, sac, sau pară, cu pereții nearși, semnalate frecvent la Măicănești, dar și în alte stațiuni, în a doua jumătate a secolului al XIV-lea²⁰. O interesantă amenajare de acest gen a fost descoperită la Vădastra²¹. Se mai pot adăuga gropile amenajate pentru îngrășatul animalelor²², sau frecvent întilnitele gropi menajere. Desigur, de cea mai mare importanță sînt cele destinate păstrării proviziilor, pentru că alături de alți parametri, ele dau unele dimensiuni ale indeletnicirilor agricole.

În preajma locuințelor, sau către marginea așezării, din secolul al XV-lea, la Mănești-Buftea și Măicănești²³, s-au semnalat mari cuptoare pentru copt piinea. În același scop, în secolul al XIV-lea era larg folosit țesutul²⁴.

Cuptoarele de ars ceramica, prezente și ele în vetrele satelor, nu constituiau o componentă obligatorie pentru toate. Unele din așezările rurale au devenit adevărate centre de producție. Cuptorul de la Ipotești, din a doua jumătate a secolului al XIV-lea²⁵, se alătură activității cunoscutului centru de la Coconi²⁶, ale cărui cuptoare sînt comparabile cu atelierile centrelor urbane de la Tirgșor²⁷, București și Tirgoviște²⁸.

Dintre amenajări se mai cuvine menționată afumătoarea, asemănătoare unei gropi cu pereții lutuiți, în care se puteau usca și afuma poame, carne și pește. Asemenea instalații au fost descoperite la Mănești și Măicănești dar utilitatea lor le presupune prezența și în alte stațiuni.

Dar cea mai importantă componentă a vetrelor satelor din Țara Românească, în secolele XIV—XV, este locuința. Pentru secolul al XIV-lea cel puțin în zona de cîmpie, tipul de locuință preponderent este bordeiul,

¹⁷ Gh. Diaconu, Sebastian Morintz, Dinu V. Rosetti, Gh. Cantacuzino, *op. cit.*, p. 619.

¹⁸ Dinu V. Rosetti, BMI, 41, 1972, 2, p. 30.

¹⁹ Idem, *Monumente istorice. Studii și lucrări de restaurare*, București, 1969, p. 94—95.

²⁰ Panait I. Panait, *Dezvoltarea economică și socială a așezărilor din bazinul mijlociu al Argeșului în secolele X—XV*, Teză de doctorat, București, 1975, manuscris.

²¹ Corneliu N. Mateescu, Sylviu Comănescu, *Ethnographia*, 5—6, 1963—1964, p. 50—59; Idem, SCIV, 24, 1973, 1, p. 83—92.

²² Panait I. Panait, *op. cit.*

²³ *Ibidem*.

²⁴ Corneliu N. Mateescu, *Materiale*, 9, 1963, p. 341, nota 16.

²⁵ Dardu Nicolaescu-Plopșor și Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 251.

²⁶ N. Constantinescu, SCIV, 15, 1964, 1, p. 111.

²⁷ Idem, *Coconi. Un sat...*, p. 91, nota 91.

²⁸ Dorin Popescu, SCIV, 20, 1969, 3, p. 497.

cu o singură încăpere ²⁹. El a fost amplu cercetat din Oltenia de vest, pînă în zona Dunării de Jos. Chiar și în așezările dunărene, de exemplu, ca la Păciul lui Soare, bordeiele puțin adîncite, avînd podeaua bine bătătorită, sînt larg uzitate, în secolele XIV—XV, alături de casa cu pereți din lut și piatră cu mai multe încăperi ³⁰.

În secolul următor, alături de marele număr al locuințelor semiîngropate se amenajează și case de suprafață, din pajiantă la cîmpie și cu lespezi de piatră și birne de lemn în zona de deal și de munte. Numai la Celei în secolele XIII—XIV și la Dulceanca în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, au fost cercetate mai multe locuințe de suprafață și respectiv o locuință izolată ³¹.

Pentru secolul al XV-lea, se cunoaște o interesantă construcție din piatră de riu, locuința boierească de la Suslănești, dotată cu o sobă din cărămizi și vase cahe ³².

Dimensiunile bordeielor variază, acoperind suprafețe cuprinse între 8 m² și 12 m². Ele confereau familiilor țărănești adăpostul necesar și securitate, fiind mai greu văzute de la distanță.

În interior locuințele semiîngropate din secolul al XIV-lea dispun sau nu de o instalație proprie de încălzit. Un cuptor a fost descoperit la Verbicioara într-un bordei în a doua jumătate a secolului al XIV-lea ³³. La Coconi, au fost observate mai multe vetre, pe latura de sud a locuințelor, împreună cu urme ale crăcanelor folosite pentru suspendarea oalelor la fier ³⁴, sau dispozitive pentru frigărui. În toată stațiunea s-au cercetat 22 de cuptoare, catalogate în două tipuri ³⁵.

Spațiul interior mai cuprindea în unele cazuri lavițe pentru odihnă. La Vădastra ³⁶, și Celei ³⁷, sau la Vitan—București ³⁸ în secolele XV—XVI, asemenea lavițe sînt amenajate din construcție prin cruțarea pămîntului, în timp ce la Coconi se folosea lavița de lemn ³⁹.

Referindu-ne la inventarul descoperit în prezent, trebuie să admitem că deși investigația arheologică s-a amplificat, el rămîne încă susceptibil de îmbogățire. Chiar și în interiorul acestui capitol, inventarul casnic și, în general, ocupațional este modest în raport cu cel funerar. Dar deși modest, el este în măsură să sugereze multitudinea aspectelor de viață și ocupațiile locuitorilor. O minuțioasă listă a obiectelor metalice semnalate în bazinul mijlociu al Argeșului, în așezări din secolele XIV—XVI, notează 28 de tipuri ⁴⁰, de obiecte. Într-o măsură mai mică sau mai mare, ele sînt semnalate și în alte stațiuni și lista se completează substanțial

²⁹ Panait I. Panait, SCIV, 22, 1971, 2, p. 248—249.

³⁰ Petre Diaconu, Materiale, 6, 1959, p. 663—664.

³¹ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 52.

³² Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 29.

³³ D. Berciu, E. Comșa, Gh. Marin, S. Morintz, C. Nicolaescu-Plopșor, S. Popescu-Ialomîța, C. Preda, *op. cit.*, p. 244—245.

³⁴ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 43—50.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ C. N. Mateescu, Materiale, 7, 1961, p. 61 și pl. II.

³⁷ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 43.

³⁸ Aristide Ștefănescu, în București. Materiale de istorie și muzeografie, 8, 1971, p. 79.

³⁹ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 44.

⁴⁰ Panait I. Panait, *Dezvoltarea economică și socială...*

documentind ocupații și indeletniciri diverse, mergind de la agricultură, prelucrarea fierului, olărit, pescuit, la prelucrarea podoabelor, ș.a.

În locuințe și în gropile menajere, cel mai frecvent întâlnită este ceramica. Registrul formelor este relativ redus în secolul al XIV-lea. În zona de cimpie oalele cu buza streășină, sau triunghiulară în secțiune se identifică drept elemente specifice acestei etape. Acest tip de vas se regăsește și în satele de munte, depus ritual în morminte la Lerești ⁴¹, fiind frecvent și în așezări de alt gen, de tipul Cetățenilor, alături de cana cu țipină ⁴². La Frumoasa (Teleorman) către sfârșitul secolului al XIV-lea, se folosea un repertoriu mai bogat al formelor de oală, cană și urciur amforoidal cu două torți ⁴³. O situație aparte o reprezintă centrul de la Coconi unde producția locală a atins un înalt grad de specializare, resimțind și puternice influențe sud-dunărene.

În secolul al XV-lea, intervine o mare diversificare, observată în toate stațiunile, ceramica de lux și de uz curent răspîndindu-se cu repeziciune în cele mai izolate puncte. Încă în ultima parte a secolului al XIV-lea se practica smălțuirea străchinilor, situație observată la Ipotești-Olt ⁴⁴, la Cetățeni etc. Ceramica fină a fost menționată și la Suslănești în secolul al XIV-lea, pentru ca în veacul următor străchinile smălțuite și sgrafitate să fie întâlnite frecvent pretutindeni, alături de plăci ornamentale, decorate cu rozete și elemente vegetale ⁴⁵.

Frecvent sînt remarcate în stațiunile din secolele XIV—XV, mari cantități de zgură de fier și lupe ⁴⁶, dar numai la Zimnicea și Cetățeni au fost studiate ateliere de fierari ⁴⁷, dotate cu clești de foc, dălți etc. ⁴⁸. La Mănești-Buftea, dintr-un singur bordei din secolele XV—XVI, au fost scoase 3,8 kg lupe și zgură. Evident fierăritul era larg răspîndit în lumea satelor.

Mulțimea și varietatea cuțitelor descoperite la Coconi ⁴⁹ și Măicănești ⁵⁰, ca dealtfel în mai toate stațiunile, implică o folosire amplă și în diverse activități a acestui accesoriu. Alături de țepușa-furculiță, cuțitul putea fi și un obiect de lux specific reședințelor nobiliare din secolul al XV-lea, mai cu seamă cînd niturile erau din aur ⁵¹, sau bronz.

Din punctul de vedere al inventarului casnic și ocupațional informațiile cele mai bune le deținem în urma săpăturilor de la Coconi ⁵². Aici se întâlnește cel mai variat repertoriu al obiectelor, rezultate din săpături arheologice. Se documentează astfel diverse aspecte ale vieții curente, mergînd de la cultura plantelor și creșterea animalelor, pescuit și vînatore, prelucrarea lemnului și a osului, torsul, pînă la prelucrarea metale-

⁴¹ Flaminu Mîrju, *op. cit.*, p. 448.

⁴² D. V. Rosetti, *Materiale*, 8, 1962, p. 80.

⁴³ N. Constantinescu, *SCIV*, 16, 1965, 4, p. 738—739.

⁴⁴ Dardu Nicolaescu-Plopșor și Wanda Wolski, *op. cit.*, p. 251.

⁴⁵ Dinu V. Rosetti, *BMI*, 41, 1972, 2, p. 29.

⁴⁶ Șt. Olteanu, C. Șerban, *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*, București, 1969, fig. 1.

⁴⁷ Panait I. Panait, *SCIV*, 22, 1971, 2, p. 249.

⁴⁸ Ion Nestor și colab., *Studii*, 2, 1949, 1, p. 125; Idem, *SCIV*, 1, 1950, 1, p. 100.

⁴⁹ N. Constantinescu, *Coconi. Un sat...*, p. 91 și 239.

⁵⁰ P. I. Panait, *București, Materiale de istorie și muzeografie*, 6, 1968, p. 69—70 și urm.

⁵¹ Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 29.

⁵² N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 78—101.

lor, olărit etc., încît pe drept cuvînt se naște întrebarea dacă nu cumva avem de-a face cu un mare centru de cîmpie angajat pe drumul urbanizării în formă specifică.

Surprinzător este numărul redus al uneltelor agricole în inventarul arheologic din secolele XIV—XV, dar această situație nu poate diminua ponderea ocupațiilor de acest gen. Gropi de mari capacități, la Măicănești⁵³ schițează rezerve de pînă la 27 000 — 33 000 kg grîu. Ele sînt prezente atît la cîmpie, cit și la munte. Se cunosc de asemenea pentru secolul al XIV-lea, în Cîmpia Română, un singur fier de plug⁵⁴ și citeva săpăligi, din categoria uneltelor de lucru asupra pămîntului⁵⁵, la care se mai pot adăuga săpăligile sau tirnăcoapele ale căror amprente se vedeau la amenajarea cuptoarelor de la Coconi⁵⁶. Nici numărul uneltelor de recoltat nu este prea mare. Se pot aminti două seceri descoperite la Coconi⁵⁷ și una la Măicănești, databilă în secolele XV—XVI, cărora li se asociază gresiile, nu întîmplător abundente, ce presupun instrumentele ascuțite. Se mai pot reține cosoarele pentru tăiat lăstarii în pomicultură, sau viticultură, descoperite la Măicănești⁵⁸ și la Butimanu⁵⁹.

În același timp identificările osteologice de la Mănești-Buftea, Măicănești și Zimnicea, scot în relief extinderea creșterii ovinelor și bovinelor și mai puțin a porcinelor. Evident, în cadrul acestei îndeletniciri se foloseau puține unelte metalice. Foarfecele de tuns oile sînt frecvent surprinse la Măicănești⁶⁰, Zimnicea⁶¹ și Coconi⁶². De la Zimnicea s-a recuperat și un fier de însemnat vitele în cuprinsul marilor cirezi⁶³.

Și dacă piesele metalice descoperite la Mănești-Buftea, Măicănești, Grozăvești, Coconi și chiar la Păcuiul lui Soare, în număr mare, avînd forma triunghiulară, cu lama lățită și ușor rotunjită și o tijă de lungimi variabile, sînt legate de practica albinăritului, se conturează dimensiunile acestei îndeletniciri. În cazul în care au fost folosite numai ca răzuitoare ale coveților, fiind denumite și gripci⁶⁴, atunci ele vorbesc de metodologia fabricării piinii în gospodărie.

Modestia inventarului agricol se explică și prin preponderența instrumentarului din lemn. Plugul, hîrlețul de lemn cu ramă de tablă, grapa din mărăcini, furca, grebla ca și săditoarele, folosite mai ales în legumicultură, vor fi fost în mare parte din lemn și nu s-au putut păstra pînă la noi. Lenta evoluție a uneltelor din fier a făcut ca folosirea lor să se prelungească de-a lungul mai multor generații fiind în funcțiune și în secolele

⁵³ Panait I. Panait, SCIV, 22, 1971, 2, p. 249.

⁵⁴ Idem, *Dezvoltarea economică și socială...*

⁵⁵ Ion Nestor și colab. *op. cit.*, p. 100—102.

⁵⁶ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 43, fig. 17—18.

⁵⁷ *Ibidem*, p. 76.

⁵⁸ P. I. Panait, în București, *Materiale de istorie și muzeografie*, 1, 1964, p. 222—223.

⁵⁹ Dinu C. Giurescu, *Țara Românească în secolele XIV—XV*, București, 1973, p. 57.

⁶⁰ Panait I. Panait în *Cercetări arheologice în București*, 2, p. 202—203, fig. 102/7.

⁶¹ Ion Nestor și colab., *op. cit.*

⁶² N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 93, pl. VI/11 și p. 240—243.

⁶³ Ion Nestor și colab., *op. cit.*, p. 101.

⁶⁴ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 92—93, 240.

următoare, cînd numărul lor este în creștere ⁶⁵.

Remarcabil prin varietate, rafinament și nu prea des prin bogăție, se dovedește a fi inventarul funerar, compus mai ales din podoabe, monede și haine scumpe. Din acest punct de vedere necropolele din secolele XIV—XV, componente indispensabile ale satului, au oferit cercetătorilor un valoros lot de informații. Pornindu-se de la cimitire în care modestia materialului era considerată ca un apanaj al vechimii lor, astăzi se poate spune că, și prin această prismă privite, satele Țării Românești, se individualizează unele față de altele.

Dintru început se poate spune că în satele și orașele muntene ale epocii puteau funcționa mai multe cimitire. În așezarea ce suprapune termele Drobetei, mormintele sînt dispuse în două sectoare, sudic și nordic ⁶⁶, cu siguranță fiind vorba de cel puțin două necropole. Aceeași situație se degajă din analiza planului săpăturilor de la Coconi ⁶⁷, unde s-au identificat trei necropole, sau din mai recente descoperiri de la Mănești-Buftea. Nu numai așezările de cîmpie dispun de asemenea situații. La Sulsănești-Argeș, investigațiile arheologice au surprins de asemenea două necropole a căror funcționare era simultană ⁶⁸. Dar dacă în cazul Sulsăneștilor s-a putut stabili un criteriu al folosirii celor două cimitire, cel de lingă biserică servind reședinței nobiliare, iar cel de pe clinul de vest sătenilor ⁶⁹, la Mănești-Buftea, sau Coconi, această diferențiere nu se surprinde, omogenității materialului trebuind să i se dea altă explicație. Ceata, grupul familial sau alte împărțiri interne ale satului vor fi determinat și această situație. Notabilă în acest sens este observația că în prima fază a locuirii înseși locuințele se grupau la Coconi pe sistemul cuiburilor, probabil după natura relațiilor de familie ⁷⁰.

Organizarea necropolelor, pe șiruri, cu spații largi goale se profilează de asemenea ca o caracteristică sesizată de arheologie. De fiecare dată însă, se subliniază rituri și ritualuri specifice unei populații locale, chiar dacă pentru secolele XIV—XV, numai uneori se folosesc sicriile din lemn ⁷¹, de cele mai multe ori morții fiind depuși în groapă, înfășurați într-un giulgiu, sau mai simplu într-o împletitură de papură. Avem așadar din Oltenia de vest, pînă în Carpați și la Dunăre o populație omogenă, vîdind o organizare unitară și pe plan spiritual.

Proporția mormintelor cu inventar este diferită. În unele necropole n-au fost găsite decît puține mărgelile și cîteva inele, situație remarcată chiar în cazul Țirgșorului ⁷². Cîteva nasturi sferoidali sînt menționați la sfîrșitul secolului al XIV-lea ⁷³, la Zimnicea, un singur inel la Ipotești-

⁶⁵ Aristide Ștefănescu, *Unelte agricole în inventarul arheologic din secolele XIV—XV*, Comunicare susținută la al IV-lea Simpozion național de istorie agrară a României și la cea de-a III-a Sesiune anuală de comunicări a Muzeului județean Ialomița, 14—16 octombrie 1976, Slobozia, sub tipar.

⁶⁶ Al. Bărcăcilă, *Materiale*, 5, 1959, pl. I, termele romane de la Drobeta Turnu Severin), cu palestra lor și cu cimitirul suprapus, p. 775—792.

⁶⁷ N. Constantinescu, *op. cit.*, fig. 5.

⁶⁸ Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 31.

⁶⁹ *Ibidem*.

⁷⁰ N. Constantinescu, *op. cit.*, p. 70.

⁷¹ Al. Bărcăcilă, *op. cit.*

⁷² D. Popescu, N. Constantinescu, Gh. Diaconu, S. Morintz, *Materiale*, 6, 1959, p. 737.

⁷³ Panait I. Panait, în București. *Materiale de istorie și muzeografie*, 5, 1967, p. 15.

Olt ⁷⁴. Din a doua jumătate a secolului al XIV-lea la Verbicioara s-au dezvelit 170 morminte la care au fost descoperite câteva inele, catarama, cercei, nasturi și resturi textile, datate cu monede emise de Vladislav I al Țării Românești (1364—1377), sau în bănările contemporane din Ungaria. Un procent redus al mormintelor cu inventar din secolele XIV—XV, înregistrează și cercetarea de la Lerești-Muscel, ceva mai bogată dovedindu-se prin cele 18 inele, patru cercei și monede din secolele XIV—XVI, necropola săpată la Suslănești ⁷⁵.

Pentru zona centrală a Cîmpiei Române, satele din preajma Bucureștilor se individualizează printr-o ridicată proporție a mormintelor conținând piese de inventar. La Măicânești în secolul al XIV-lea, 44,7 % din morminte (34 din 76) ⁷⁶ conțin inventarul tradițional, în timp ce la Mănești, la cele 121 de morminte din secolele XIV—XV, s-au descoperit 37 de inele, 19 monede, numeroase catarama, 4 cercei, resturi textile, ceea ce înseamnă o proporție de peste 50 % morminte cu inventar.

În inventarul funerar, a cărui descriere detaliată nu ne stăruie în preocupări de această dată, fiind în general larg dezbătut și cunoscut, inelul de argint este cel mai des întâlnit fiind lucrat în diverse maniere, atît de argintarii locali ai tirgurilor muntene, cit și în ateliere sud-dunărene sau transilvănene, în lumea satelor răspîndindu-se chiar prelucrări locale după modele de inspirație bizantină. Avem în vedere în special inelul decorat cu un vultur bicefal, descoperit la Mănești-Buftea. Se cuvin menționate puternicele elemente comune existente în ornamentica obiectelor de podoabă descoperite în Oltenia, Teleorman, în zona subcarpatică, în aria bucureșteană sau în Moldova ⁷⁷, Maramureș ⁷⁸ și Transilvania ⁷⁹ de sud.

Nu lipsesc din necropole nici monedele emise de domnii Țării Românești și ai celor din împrejurimi, menționîndu-se frecvent la Cetățeni ⁸⁰ și Mănești-Buftea monedele moldovenesti, ce schițează una din principalele orientări ale relațiilor economice ale Țării Românești.

Prezența lor și a bogatelor podoabe subliniază largile posibilități de schimb ale locuitorilor satelor, fiind reflexul logic al intensei vieți economice la care participau inseparabil satele și orașele din secolele XIV—XV.

Accentuînd asupra elementelor comune și mai puțin asupra aspectelor particulare ale cercetării satului din Țara Românească, în acest stadiu al investigației putem conchide că metoda arheologică este capabilă să concretizeze o imagine fidelă nu numai a structurii așezării și a inventarului rural, ci și a amplelor procese economice și sociale ale lumii medievale românești, contribuind la studiul civilizației epocii. Ea oferă un temei

⁷⁴ Dardu Nicolaescu-Ploșșor, Wanda Volski, *op. cit.*, p. 235—257.

⁷⁵ Dinu V. Rosetti, *op. cit.*, p. 28—34.

⁷⁶ Panait I. Panait, SCIV, 22, 1971, 2, p. 250.

⁷⁷ C. Matasă, în *Muzeul arheologic din Piatra Neamț*, ghid, fig. 54; Eugenia Neamțu, ArhMold. 1, 1961, p. 283 și urm., fig. 1/6; 1/3.

⁷⁸ Radu Popa, Mircea Zdroba, SCIV, 20, 1969, 2, p. 280 și urm.

⁷⁹ Gheorghe Baltag, RevMuzMon, 1, 1978, Monumente istorice și de artă, p. 53—56.

⁸⁰ D. V. Rosetti, Materiale, 8, 1962, p. 81.

de discuție asupra culturii urbane, demonstrând capacitățile sporite ale satului în cadrul economiei medievale, de producere, dobândire și folosire a unei variate game de bunuri. În fine, cercetarea arheologică a satului muntean dezvăluie rolul activ jucat de această unitate în cadrul economiei medievale, alături și prin orașul în jurul căruia gravitează.

LA RECHERCHE ARCHÉOLOGIQUE DU VILLAGE EN VALACHIE (LES XIVe—XVe SIÈCLES)

RÉSUMÉ

En partant des réalités des Xe—XIIIe siècles, mises en évidence par la recherche historique, les matériaux font ressortir l'ample habitat sur le territoire de la Valachie pendant les XIVe—XVe siècles, époque où l'on considère qu'il existait plus de 3 200 villages et bourgades.

Le grand nombre de villages situés dans les vallées des rivières est apprécié comme la condition de la genèse des centres urbains, dans la zone de montagne tout comme dans la plaine, les grandes villes des XIVe—XVe siècles du type Bucarest, Tirgovîște, Craiova, etc. présentant des situations similaires tant pour la Valachie que pour la Moldavie.

L'archéologie rurale, partie composante de l'archéologie médiévale, offre à l'étape actuelle la possibilité d'établir une typologie des habitats situés ordinairement sur des cours d'eaux, et généralement sans être fortifiés.

En Valachie on a fait des recherches aussi sur des villages fortifiés par des fossés et des replis de terrain (Coconi et Basarabi-Calafat) ou même sur des citadelles paysannes en terre (Frumoasa—Teleorman).

En analysant un grand nombre des demeures découvertes, on constate surtout l'usage de celles à demi enfouies dans la terre, ayant de différents aménagements intérieurs mais aussi des habitations construites à même le sol.

Étudiés dans le contexte de l'habitat, les aménagements ou les constructions annexes complètent les problèmes de l'habitat tout comme ceux des occupations courantes. Ainsi les fosses pour la conservation des céréales offrent des informations regardant les réserves de nourriture et aussi le nombre des occupations agricoles. On étudie les éléments de la production céramique ou de la conservation des fruits, de la viande, du poisson, etc. par le fumage.

Une ample analyse de l'inventaire ménager découvert dans les chantiers archéologiques de la Valachie prouve qu'il est varié mais inégal dans les stations archéologiques. Ainsi la céramique usuelle représente l'inventaire le plus consistant et unitaire. En soulignant la richesse de l'inventaire funéraire, découvert surtout dans les stations des environs de Bucarest où le pourcentage des tombes contenant de différents objets est d'environ 50% ou plus, les matériaux attirent l'attention sur le fonctionnement de plusieurs cimetières pendant une courte période et font supposer même leur utilisation simultanée.

L'étude des parures se trouvant dans l'inventaire funéraire de Bucarest des XIVe—XVe siècles prouve l'existence de beaucoup d'éléments similaires aux objets examinés dans les stations d'Olténie, Teleorman, Moldavie, Maramureș et du sud de la Transilvanie. Leur présence et celle d'autres matériaux et monnaies montrent les grandes possibilités d'échange de la population, l'important processus économique dans lequel la Valachie et la Moldavie étaient engagées. Ainsi la recherche archéologique des foyers des villages moyenâgeux des XIVe et XVe siècles nous offre de riches matériaux d'étude concernant la civilisation médiévale roumaine. Elle saisit en même temps des réalités socio-économiques de cette période, en traçant le tableau complet de la société roumaine des XIVe—XVe siècles.

